

1962.

SUVIN, DARKO

**Od smrti u život: za poetiku
antikapitalističke alternative**

SUVIN, DARKO

Od smrti u život: za poetiku antikapitalističke alternative*

* Želim istaknuti da ovaj esej, kao što priliči, pokušava stajati na ramenima mnogih mudrijih proznih djela, od Marxa, Benjamina, Gramscija i Barana pa nadalje, kao i mnogih pjesnika, od Lukrecija i Blakea nadalje; Milton i Brecht ujedinjuju to dvoje. Mnoge su formulacije u njemu više-manje preuzete iz takvih djela, kao i iz mojih prijašnjih spisa. Zbog lakoće čitanja, odabrao sam ne stavljati bilješke i navodnike (osim u slučaju Mar-

xa), no kao kompromis sa svojom akademskoj savjesti stavljam na kraj svake argumentacije zgradu s imenima autora koji su povezani s korištenim podacima i formulacijama.

Ako se prevodi pjesama na hrvatski doimlju poetski, to je prvenstveno zasluga Sanje Lovrenčić koja je sugerirala važne prerade. Odgovornost za pjesme, na engleskom i hrvatskome, kao i za cijeli pristup eseja, ostaje moja.

Stvari bi mogle biti drugačije.
(Raymond Ruyer, definirajući utopiju)

U ledeno doba
(PROTU-NACRT PJESMI
XIUNG XI-LING)

Osjećamo samo oluju što
nas mrzne,
A koga još ima da tuži za
toplinom?
Odlazeći, ostavi u zavjet
želju:
Svatko nek si može
priuštiti sreću!

In the Ice Age
(A COUNTER-PROJECT
TO XIUNG XI-LING)

All that we feel is the
freezing storm
But who is there to grieve
for the warmth?
As you're leaving,
bequeath this wish:
Everybody should afford
happiness!

O katastrofalnom kapitalizmu današnjice

Sadašnja duboka ekonomska kriza samo je iznijela na površinu neke permanentne kapitalističke trendove, uvelike prikrivane u prijašnjim desetljećima. Podosta je smrtnih grijeha koji bi se mogli položiti pred vrata kapitalizma. Ukazat ću na one koje smatram najvažnijima.

Kapitalistički način proizvodnje uvijek se presudno oblikuje nepomirljivim sukobom između kapitalističkog poriva za profitom i potrebom radnih ljudi za pristojnim ljudskim životom. Taj je poriv bio donekle suzbijen strahom od pobune poslije Oktobarske revolucije i Velike depresije, koji je doveo do skromne, ali stvarne "sigurne donje granice primanja" odobrene srednjoj i radničkoj klasi, uvelike nauštrb globalnoga "Juga" i prirodnog okoliša. Sa slabljenjem bilo kakvih dosljednih radikalnih obzora, kapitalističke su se korporacije negdje od sredine 1970-ih upustile u ofenzivu velikih razmjera kako bi oborile nadnice po jedinici proizvodnje i povećale profite od velikih do čudovišnih. Pod sloganima o slobodnoj trgovini i globalizaciji, bogataši su pomoću vodećih svjetskih država i "krovnih" organizacija međunarodnog kapitalizma (GATT-a, zatim WTO-a, MMF-a i Svjetske banke) organizirali niz radikalnih intervencija kako bi svoja bogatstva neograničeno uvećali, umnogostručujući pritom siromašne u svojim zemljama, lišavajući srednju klasu blagostanja zasnovanog na stabilnom zaposlenju i povećavajući razli-

Raymond Ruyer

ku u prihodu između bogatih i siromašnih zemalja s 10:1 na 90:1. Stvorena je ogromna klasa kronično siromašnih koji su politički neutralizirani izazivanjem straha od još siromašnijih useljenika. Napuhano tržište nekretnina koje sada puca posljedica je tog klasnog ratovanja odozgora: ogroman broj ljudi na Sjeveru ne samo da je morao raditi više i iscrpiti svoje uštedevine već je morao i založiti svoje domove i druga ulaganja – ukupan iznos duga u SAD-u procijenjen je na 48 bilijuna američkih dolara. (Murphy, Turner, Magnus)

Naspram nekoliko tisuća milijardera, danas se vjerojatno oko 3 milijarde ljudi bori za preživljavanje, propadajući brzo, dok više od polovice njih živi u krajnjoj bijedi, umirući više-manje brzo od gladi i popratnih bolesti (Pogge); tako da se stotinu milijuna mrtvih i nekoliko stotina milijuna drugih žrtava ratovanja u 20. stoljeću u usporedbi s tim čine bijedno malim (iako njihova strava i patnje to nisu). Izračunato je da je svaki porast nezaposlenosti za 1% u SAD-u povezan s 37 000 smrti (od kojih je 650 ubojstava) i s dodatnih 4000 oboljelih u bolnicama za mentalne bolesnike, premda je skriveni psihički danak sigurno veći. Ekonomski “rast” donosi korist samo najbogatijima, nauštrb svih drugih, posebno siromašnih i nemoćnih iz ove i budućih generacija. (Ayers, Rogers, Barnet i Cavanagh)

Svrha kapitalističke ekonomije, profit, za sobom povlači masovno umiranje i nesreću. On milijarde ljudi, sve izuzev možda 2%-5% onih iz višega sloja u svijetu, vodi prema kraćim i bolnijim životima koje nagrizava napetost, neizvjesnost, neimaština i često očaj. Tehnoznanosti su konačno mogle stvoriti nastanjivi svijet; no kada njima dominira profit, one omogućuju ogromne količine pretencioznih roba ne obazirući se na kvalitetu ili trajanje života. Siromašni bi uistinu mogli zapjevati “Imam obilje ničega, / I ništa je obilje za mene” (braća Gershwin). Na sustavnu, dugotrajnu eksploataciju koju vrši kapitalistička vladavina nadodani su otežavajući čimbenici: učinak pucanja spekulativnih zaduženja, nedavno veliko povećanje cijena prehrambenih proizvoda u svijetu – taj bi se popis mogao nastaviti. Stotine milijuna najsiromašnijih i onih na rubu počeli su se uključivati u “pobune gladnih”, u Kini, južnoj Aziji, zapadnoj Africi i nekim islamskim zemljama ali i u istočnoj Europi. Čudo je što se nisu dogodili još brojnije i snažnije pobune: ali nema jamstava.

Kakvi su izgledi toga trulećeg načina proizvodnje? Marksistička i kasnije lenjinistička dijagnoza oduvijek je glasila da kapitalizam u krajnjoj liniji neće uspjeti: vremenska su im predviđanja bila uvelike preoptimistična, no ta je tvrdnja danas uvjerljivija nego ikad. Kapitalistička se ekonomija, sada već globalna, drži, s jedne strane, ekonomije jeftinoga rada i potrage za novim potrošačkim tržištima s druge; prvo potkopava potonje. Ona funkcionira loše po veliku većinu ljudi, za sve radnike koji žive od svog fizičkog i intelektualnog rada. Ona funkcionira loše po ekološku ravnotežu kojoj ozbiljno prijeti pretjerana potrošnja energije jer, da bismo spriječili slom, potrebna nam je *steady-state* ekonomija, s rastom koji proizlazi iz učinkovitosti. (Chossudovsky, Daly, Cobb, Townsend – vratit ću se na to)

ZAKLJUČAK: Cijena čak i keynesijanske kapitalističke reforme – ogromnog ponovnog naoružavanja koje je inicijalno dalo poticaj “poslovnom oporavku” – bio je nacistički režim, razvijeni staljinizam i Drugi svjetski rat. Ratni troškovi za administracije Busha mlađega iznosili su 1000 milijuna dolara godišnje (Custers, Ch. Johnson). Iako danas “najprogresivniji” obamovci propagiraju keynesijanske mjere, afganistansko-pakistanska močvara u kojoj je zaglavio Obama imat će isti učinak na takve privremene pomoći kao što je Johnsonov Vijetnam imao na njegov “Rat protiv siromaštva”. Što se tiče fašizma, njemu, hvala na pitanju, pod nezatno obnovljenim krinkama ide vrlo dobro gotovo svugdje. Ako se ne pronađu radikalne antikapitalističke i antiautoritativne izlazne perspektive iz ovog škripca, dvojba “socijalizam ili barbarstvo” imat će samo jedan ishod: ratove na jugu (uključivši geta na sjeveru), fašizam na sjeveru.

Zamisli ribu

Zamisli ribu koja živi
izvan vode

Voda jest
Zrak jest
Riba jest

S malo vode u mjehuru
Posrće šljunčanim
stazama

Do očiju prekrita
prašinom
Kako isušenim vidi taj
svijet
Zamisli

Ponekad se mučno uspne
navrh panja
I pokušava pjevati
Ptice su u vodi

(Zamisli)

Imagine a fish

Imagine a fish living out
of water

The water is
The air is
The fish is

He has some water in his
bladder
He flops along gravelly
roads

Up to her eyes coated with
dust
How does she see
desiccated the world
Imagine

Sometimes it flops up a
stump
And attempts to sing
The birds are in the water

(Imagine)

Dva zanemarena signala opasnosti: rat i migracija

Rat kao apokaliptično oružje kapitalizma

Rat definiram kao koherentni niz fizičkih borbi između velikih organiziranih skupina ljudi, uključujući naoružane snage barem jedne države, s ciljem da se uspostavi politički i ekonomski nadzor nad danim teritorijem. Drugi ciljevi mogu biti osiguravanje prednosti za nadolazeće sukobe (npr. vladanje zrakom, morem ili zalihama nafte), razaranje roba i ljudi, te izbjegavanje klasnih napetosti. Omjer vojnih naspram civilnih žrtava u ratovima tijekom 20. stoljeća “napredovao” je od 8:1 do 1:8 (za jednog borca ubijeno je osam civila), a borci su se od regularnih vojski razudili do paravojnih skupina, policijskih snaga, plaćenika, lokalnih gospodara rata i običnih kriminalnih bandi. Najveće su žrtve uglavnom bili ljudi marginalni za “bijeli” patrijarhalni kapitalizam: siromašni, drske “srednje važne” države, “obojeni”, žene.

(Kaldor, Suvin “Kapitalizam”, S. George) Istina, teološka mržnja koja se služi oružjem za masovna uništenja jedva da omogućuje jasno razlikovanje.

Rat je više nego hobsovska metafora za buržoaske ljudske odnose. On se svakako zasniva na antagonističkom nadmetanju koje je “ključna pokretačka snaga” buržoaske ekonomije i “općenito način na koji kapital osigurava pobjedu svoga načina proizvodnje” (*Grundrisse*). Nprekidno ratovanje pod kapitalizmom *nikada* nije prestalo: između 1945. i 1993. bjesnjelo je oko 160 ratova pobivši više ljudi nego Drugi svjetski rat; znamo što se otad nastavlja. Kapitalizam se utemeljio u pljačkaškim ratovima, financiranje ratova osnovalo je njegovu modernu birokraciju i središnje državne banke, i nema dokaza da bi se iz ekonomskih depresija mogao izvući bez velikih vojnih troškova, ratne megadividue. Politička je posljedica širenje vojne vladavine koja civilno društvo podvrgava svome barbarstvu, čak i u vremenima službenog mira – kao danas. (P. Anderson, Amin, Pannekoek, Virilio)

Roba oružja od Drugoga svjetskog rata naovamo nije samo izvor najvećeg ekstraprofitu već je i sistemski potporanj kapitalizma. Godišnja novčana vrijednost međunarodne trgovine oružjem kolebala je posljednjih 30 godina, prema dostupnoj nepotpunoj statistici, između 20 i 30 milijardi američkih dolara, a danas je taj iznos još veći. Kapitalističko tržište sustavno daje prednost oružju kao robi zbog njegove jedinstvene visoke nadodane vrijednosti u cijeni, njegove posebno rapidne stope zastare i obrtanja, monopolističkog ili polumonopolističkog položaja njegovih proizvođača, te golemog i sigurnog financiranja vojnih istraživanja, proizvodnje i ogromnog premašivanja troškova – koji su svi uzeti iz sredstava javnog oporezivanja. U vrijeme Prvoga zaljevskog rata sredstva utrošena u vojne svrhe približila su se iznosu od trilijuna američkih dolara godišnje ili između 2 i 2,5 milijarde dolara na dan, pri čemu se više od polovice toga treba pripisati SAD-u; a danas je to već jasno premašeno. Taj najprofitabilniji dio globalne trgovine najsnažniji je čimbenik kako međunarodnog nasilja, tako i kolonizacije životnih svjetova i ekostava robnom ekonomijom. Deseci milijuna mrtvih u dvama svjetskim ratovima ostvarili su desetke trilijuna profitabilnih ulaganja u goleme rekonstrukcije razorenih domova i industrija te tekućeg ponovnog naoružavanja; jedan milijun dolara ili više za svako mrtvo tijelo.

Paul Virilio

Nema kapitalizma bez sve razornijih oružja i ratova koji bi još mogli uništiti svijet: čudesan tehnološki napredak znači da jedna nuklearna podmornica može uništiti narode čitavog kontinenta, a ipak je od pada SSSR-a proizvedeno osam novih američkih nuklearnih podmornica. Jedna četvrtina javnih sredstava koja su utrošena u proizvodnju oružja izbrisala bi siromaštvo, beskućništvo i nepismenost, a mogla bi platiti i čišćenje svih većih zagađenja okoliša... (Baran-Sweezy, Kolko, McMurtry, Tofflerovi, *Kapital*, Luxemburg)

Za politiku koja posvećuje život, ratni su profiti glavni potporanj Smrti.

Migranti i pravednost

Na drugom sam mjestu podrobnije razlagao o bezbrojnim jadima i glupostima barem europske useljeničke politike (budući da, ovaj, imam neko znanje o tome iz prve ruke). Ovdje ću samo iznijeti svoje zaključke kao aksiome za svaki budući stav:

- pravo da se ljudi premještaju preko svake i svih granica temeljno je ljudsko pravo; to za sobom povlači i dužnost poštovanja zajednica u koje se stiže
- svaka bi politička zajednica trebala njegovati maksimum ekonomski i politički mogućih ljudskih prava za sve svoje stanovnike, dajući im maksimum ekonomski i politički mogućih građanska prava – recimo, glas na lokalnim izborima nakon jedne godine plaćanja poreza i državljanstvo nakon tri godine
- naš bi središnji vrijednosni orijentir trebao biti život useljenika, na čemu se zasnivaju kriteriji za svaki prihvatljivi nacrt useljeničke politike (koja bi regulirala priliv useljenika
- “jedna osoba, jedan glas” i “nema oporezivanja bez zastupljenosti”.

Istina, svako se društvo ima pravo braniti sredstvima kaznenoga zakona; no svaki pojedini slučaj, osim ako ne skliznemo u permanentno opsadno stanje s neobuzdanim policijskim snagama, treba posebno ispitati za sebe, bilo da je optuženi useljenik ili ne. Migracija se jedino može normalizirati “zajedničkim razvojem” između globalnoga Sjevera i Juga. (Balibar) Njegov političko-ekonomski preduvjet jest nikakvo sjevernjačko uplitanje u ratove (izuzev u obrani od jasne i prisutne

agresije). Ratovi nisu samo jedan od glavnih izvora osiromašenja, a time i migracije, oni također pojeftinjuju cijenu ljudi i olakšavaju despotizam, ugnjetavanje i porobljavanje. Alternativa zajedničkom razvoju jest nasilni rasizam, kakav je danas u Europi, i konačno aparthejd, možda učvršćen kao genetske kaste. To vodi do društva u kojem nije vrijedno živjeti. (Suvin, “Immigration”)

Dođe li do bilo kakvog razvoja događaja koji će upućivati prema obzorima globalne pravednosti, prvenstveno putem smanjenja potrošnje energije u sjevernim ekonomijama, onda ćemo se morati suočiti s teškim problemom kontrole rasta stanovništva i pristupiti njegovom rješavanju. Marx je svojevremeno bio u pravu zajedljivo kritizirajući Malthusa, no problem je danas drugačiji. To ću obrazložiti u raspravi o ekologiji.

Pitanje

Kada je pjevao
slavuj prošlog razdoblja
je l' pjevao dobro?

Kada je pjevao
slavuj prošlog razdoblja
jesu li ga slušali?

Question

when he was singing
the nightingale of times
past
did he sing well?

when he was singing
the nightingale of times
past
was his song heard?

Koje su klasične marksističke pozicije i dalje održive?

Marxovo je djelo nezaobilazno u nastojanju da se izbjegne katastrofa. Njegov “kategorički imperativ” i dalje je neosporiv: “zbaciti sve uvjete u kojima je čovjek poniženo, porobljeno, napušteno, prezreno biće” (MEW [Sabrana djela Marxa i Engelsa] Bd. 1). Evo kratke skice onoga što to danas znači ljudima kao što sam ja, koji niti mogu, niti smiju pretendirati na “punu istinu”.

Marxovim uvidima pristupam kao fuziji triju domena i obzora: *spoznaje ili sustavnog razumijevanja*, koja dopušta bolju osviještenost o praksi i intervenciju u praksi, *slobode* ili radikalne demokracije, te *užitka*. Ti su horizonti popraćeni grupom regulativnih načela (kao što su dijalektika, mjera ili pravednost, te otklon od uobičajenog

SUVIN, DARKO

Od smrti u život: za poetiku
antikapitalističke alternative

UP&UNDERGROUND

Proljeće 2010.

Bertold Brecht

jenoga), i usredotočenje koje identificira temeljni čimbenik kapitalističkog i postkapitalističkog života, čvorište u kojem se spaja sve drugo: *živi rad*. Poniženje živoga rada, zamjena stvaralaštva za otuđenje, vodi do masovne osobne i kolektivne smrti. Tome se mora reći radikalno ne.

O tim sam domenama raspravljao na drugom mjestu (Suvin, "Živi rad"). Svaka od njih pobliže označava, razgraničuje i oslobađa druge dvije; svaka od njih stabilizira druge dvije. Sloboda je preduvjet života vrijednog življenja, težnje za srećom ili užitkom. Međutim, sloboda bez spoznaje je slijepi narcizam, a bez užitka pokorni je puritanizam. Spoznaja bez slobode ili bez užitka sterilno je elitističko samo-povlađivanje (kao u Brechtovom *Životu Galilejevom*). Užitak bez slobode sadeovska je iskvarenost, bez spoznaje je isprazan.

Živi rad

Postoji vrlo stara plebejska tradicija predočavanja u kojoj besmrtni radni narod tvori tijelo svijeta u metabolizmu s dobrima svijeta (prirodom), koja su preoblikovana njihovim tijelima, u njima i kao ona (vidi Bahtinov *Rabelais*). Ta je tradicija prisutna u Fourierovom "strastvenom privlačenju" i traje sve do današnjih dana, iako je često otužno iskvarena u narcizmu. Marx ju je stopio s primjerenim materijalističkim i dijalektičkim intelektualnim tradicijama od Heraklita do Hegela i Feuerbacha. Njegova je glavna inovacija bila preinaka narodnog tijela u živo tijelo rada, koje prevodi Heraklitovu kozmičku vječno živu vatru u konkretnu, svakodnevnu materiju formativne vatre živoga rada. Time se transcendiralo grčko viđenje aktivnosti raspolučene između *praxisa* slobodnih i bogatih građana i *poiesisa* plebejskih obrtnika, robova i žena. Marx nije samo postulirao da je neugasla vatra rada (u metabolizmu s prirodom) bila jedini izvor svega stvaralaštva nego je i istaknuo da je rad u okvirima kapitalizma bio ostvarenje čovjeka "u okvirima otuđenja, ili kao otuđene osobe" ("Ekonomsko-filozofski rukopisi"). Plebejskoj obrani potrošačkog i hedonističkog tijela dodao je novu spoznaju *proizvođačkog tijela* koje je kako prisvojilo, tako i kritiziralo buržoasku političku ekonomiju i praksu.

Postavke i metode

Marx je smatrao da "istina uključuje ne samo rezultat već i način ... Istinsko istraživanje je otvorena istina, čiji se raspršeni članovi skupljaju u rezultatu." ("Pruska cenzura") Oplodivanje također obuhvaća – uvijek privremene – plodove. Njegovi najkorisniji uvidi danas se mogu podijeliti na postavke i metode.

Smatram da su neke od temeljnih Marxovih *postavki*, u koje se često dvojilo u međurazdoblju države blagostanja na metropolitanskom Sjeveru, ali koji su se danas potvrdile, ove:

- ljudska su društva podijeljena u klase koje se temelje na odnosu prema životu i dobrima te u proizvodnji života i dobara, od kojih su dva antagonistička pola oni koji kupuju i eksploatiraju radnu snagu (kapitalisti) i oni koji je prodaju (nazovimo ih ponovno proleterima, umjesto da taj termin ograničimo na industrijske radnike); "apsolutni je opći zakon kapitalističke akumulacije: akumulacija bogatstva istovremeno je akumulacija bijede, agonije patnje, ropstva, neznanja, okrutnosti" (*Kapital*)
- neprekinuto otuđenje stvaralačkih moći u kapitalizmu proleteru podvrgava osiromašenju; otprilike u posljednjoj generaciji svjetski se proletarijat gotovo udvostručio, radeći u uvjetima sve veće eksploatacije i sve većeg političkog ugnjetavanja (Harvey), tako da se Marxova teza o apsolutnom osiromašenju proletarijata u odnosu na 500 ili 200 godina ranije pokazala točnom za nekih 85% ili više radnih ljudi u svijetu; a nema sumnje u ogromno relativno osiromašenje u usporedbi s prevladavajućim klasama i narodima
- to osiromašenje i popratno iscrpljivanje svih kvalitativnih društvenih funkcija i vrijednosti znači da kapitalizam kao društvena formacija unatoč svim tehnološkim postignućima vodi prema radikalnoj povijesnoj promjeni, korisnoj (u što je Marx uglavnom vjerovao) ili štetnoj, tj. lako može dovesti do civilizacijskog sloma.

Od metoda izdvojit ću *radikalnu kritiku i društveno oblikovanje* rasuđivanja. Marxov stav kritike stapa njene filozofske funkcije otkrivanja pogrešaka i ukazivanja na granice prakse (Balibar), on je sustavni otklon u episte-

mologiji. To je stoga i radikalna, trajna rad ponovnog procjenjivanja, samokritike. Termin “društveno oblikovanje” znači da praktični odnosi između aktivnih činilaca omogućuju i oblikuju cjelokupno rasuđivanje, čime se odbija scijentistička podjela između promatračkog subjekta i promatranog objekta. Ako postoji ljudska “bit”, ona se sastoji od ansambla društvenih odnosa među ljudima. Stoga se nijedna teorija ili metoda ne može primjereno razumjeti bez razumijevanja prakse društvenih skupina kojima one, kakvim god zaobilaznim načinima, odgovaraju.

ZAKLJUČAK: Naspram proizvodnje razmjenskih vrijednosti za profit, vampirskog razvlaštenja rada i njegove vitalnosti, proizvodnja upotrebničkih vrijednosti dobrobitna je metamorfoza života u više života. Humanizirana proizvodnja ili stvaralaštvo zamjenjuju smrt za život: središnji je marksovski argument upravo tako “jednostavan”.

Što onda ostaje od Marxa? Mnogo toga. Glavno je: shvaćanje da lik Sudbine u kapitalizmu igra Politička ekonomija. Fortunu je progutalo tržište burzovnih papira, Nužnost je zajahala bombardere i projekte kojima se donosi i nameće profit. Pakao su radionice s jeftinim radnicima u Kini i Montrealu, pregrade usamljenih soba.

Nasuprot tomu, glavni proizvod uvelike produktivne kapitalističke civilizacije jest proizvodnja razornih novuma, “potkopavanje ... izvora svega bogatstva: zemlje i radnika [practiciranjem] sustavnoga lišavanja preduvjeta za život..., prostora, zraka, svjetla...” (*Kapital*) – a danas bismo mogli dodati vode, tišine, zdravlja općenito, itd. – života i potrage za srećom. *Smrt* je konačan horizont civilizacije kockanja, uzbuđenja, pomoćnih novotarija (Benjamin). To je također krajnji obzor silovanja planeta ratovima, ekonomskom eksploatacijom i ekocidom. To nije odmorna smrt na koju svatko od nas ima pravo: to je kolektivna smrt čovječanstva.

Prelazeći na lijevo

Teško zemlji koja treba heroje

— Brecht, *Život Galilejev*

Ovaj krhki viseći most
ljuto me plaši
Da bar ima drugog izlaza
iz te kamene pustoši!
Ako se sruši, propao sam;
no bez njega
Već bi nas progutala
pobješnjela rijeka.

Dosad je još išlo, al
gledajuć unazad
Pitam se kako je duboko
rijeka, kameno tlo.
Umoran, poželim neki
solidniji most, da
Mi, siroti putnici,
pouzdanije koračamo.

Želimo li sigurniji most,
slutim da
Moramo sami donijeti
daske i graditi
Njišući se nad ponorom
kao radnici na
neboderu,

Herojski materijalisti iz
nužde, jedini voljni
Da ostanu na vezi sa
stvaralačkim umom,
Jedinom cestom kojom
možemo sačuvati
glavu.

Crossing on the Left

Woe to the land that wants heroes

— Brecht, *Life of Galileo*

This flimsy hanging
bridge frightens me
badly,
I wish there were any
other way out of the
petrified desert.
If it founders, I will surely
drown; yet without it
The raging river would
have closed over us
already.

So far I have made it, but
still, looking backward,
I wonder how deep the
water, stony the
grounds.
Tired, I wish we had a
sturdily built bridge, so
We needy travellers could
feel safer on our way.

I guess if we want a more
secure bridge we better
Plan to bring the planks &
rebuild it ourselves
Swaying over the abyss as
skyscraper workers,

Enforcedly heroic
materialists, the only
ones left
With a will to preserve
the traffic with
productive
Reason, the only way left
to bring us across alive.

SUVIN, DARKO

*Od smrti u život: za poetiku
antikapitalističke alternative*

UP&UNDERGROUND

Proljeće 2010.

Obraniti zajednička dobra (*commons*)

Bujanje nove Ljevice zahtijeva organizaciju i osvajanje vlasti, ali i autonomnu, premda angažiranu, teoretsku razradu – drugim riječima, plodonosnu napetost između materijalnog djelovanja i intelektualnog stvaralaštva. (Balibar) Koja nam nova oruđa trebaju nakon propasti “državnoga socijalizma”? Ne mogu iznijeti ništa nalik potpunom popisu. Negativna iskustva degeneracije poslije Lenjinove, Titove ili Maove revolucije, kao i njihova ogromna početna postignuća, predstaviti ću u svojim prijedlozima. Također prihvaćam pozitivnu stranu “zapadnoga” marksizma, njegovo lučenje dugoročne teorije od legitimiranja postojeće vlasti.

Moramo započeti s mjesta na kojem danas nesigurno stojimo. Prvo, sam Marx nije mogao u potpunosti uroniti u vlastita otkrića, ostavljajući nam da shvatimo u kojem je smjeru išao (Hobsbawm). Drugo, velik dio onoga što je važno promijenio se od vremena Marxovih uvida. Vitalno hvatanje koraka sa suvremenosti mora se služiti, gdje god je to korisno, novim tokovima rasuđivanja.

To također znači polaznje od najhitnijih opasnosti, jer znamo koje su, ali bojim se da ne znamo njihove pune razmjere. Ratovi i bujajuće migracije već su istaknuti. Grupirati ću ih kao *somatiku* i *okoliš*, priznavši da se time zanemaruju važna područja, od kojih je jedan od primjera “ekonomija znanja” (primjerice zaštitni znakovi, patenti i autorska prava čak i na jezik, reguliranje Interneta, itd.) i njen utjecaj na debate o ideologiji, fetišizmu, subjektivnosti ili inteligenciji.

Somatika: Tako bih nazvao skupinu problema koji se materijalistički gomilaju na ranjivim osobnim i kolektivnim tijelima čovječanstva. Feministički pokreti i pokreti za homoseksualna prava načeli su neka od njih (spolna/rodna orijentacija, rađanje/abortus, skrb/skrbljenje). Cjelovita rasprava o uzimanju narkotika i prostituciji tek se treba povesti jer, poput Marxovog odnosa radnika prema eksploatiranoj proizvodnji, i jedno i drugo uključuje “cjelinu ljudske porobljenosti” (“Ekonomsko-filozofski rukopisi”). Uz to pristaju rat i druga otvorena nasilja, ta megaozljeđivanja osobnog integriteta. A neumorni nam je turbokapitalizam, koji nepromišljeno srlja u Smrt, već pokazao nova supertehnološka sredstva bezobzirnog uplitanja – npr. biogenetiku (u upotrebi) i nanofiziku (ubrzo dolazi).

Ekologija: Kada nam je okoliš otrovan, mi umiremo – od raka, plućnih bolesti, preopterećenja srca i tisuća drugih bolesti koje se mogu spriječiti. Otrovala ga je kapitalistička industrija i rasipnost koja je dosada potratila ugljikohidratna fosilna goriva blizu iscrpljenja, uzrokovala globalno otopljenje (s posljedicama koje bi mogle uključivati desetine milijuna “klimatskih izbjeglica” s područja kao što su Afrika i Bangladeš, i stotine bilijuna troškova kako bi se obnovile svjetske luke), i tako dalje i tako dalje. Život sisavaca sam po sebi na ovom planetu danas je ugrožen; kao što su Wells i Sartre predvidjeli, a Archy Don Marquisa nam poželio, rakovi i mravi (i, nesumnjivo, žohari) mogli bi naslijediti zemlju.

Besmislena kapitalistička dogma o beskonačnom rastu, koja se povodi za bolesnom psihologijom osobnog bogaćenja, kosi se s elementarnom činjenicom da svaki fizički sustav konačne Zemlje mora sam po sebi također na kraju prestati da raste. Može i mora postojati održivi razvoj u smislu kvalitativnoga poboljšanja, ali bez kvantitativnoga rasta preko granice mogućnosti regeneriranja sustava. (Georgescu-Roegen, Daly-Cobb, Greider) Proizvodnja se može optimizirati jedino podizanjem produktivnosti svoga najoskudnijeg elementa – danas, prirodnih resursa. To se može postići jedino ako se uračunaju stvarni društveni troškovi korištenja zraka, vode, tla i rada (Kapp), a neproduktivne aktivnosti nebitne za upotrebne vrijednosti (najveći dio marketinga i PR-a, beskorisne inovacije, artificijelna zastarjelost, neprekinuto obrtanje modnih trendova) strogo oporezuju. Pri tom je ključno da se sveukupna potrošnja energije snažno, ali razumno, obuzda. To znači suzbijanje kako rasta stanovništva na Jugu, tako i smanjenje potrošnje po stanovniku u bogatijim zemljama i klasama Sjevera. Jedini pošten i učinkovit način da se obuzda rast stanovništva jest, naravno, da se siromasi obogate – i (logično) da se žene emancipiraju.

Budući da se dana količina niske entropije može iskoristi samo jednom, ekonomski je proces entropijski. Stoga važnost *svrhe*, za što se nešto čini, postaje prevladavajuća. Aristotelov “svršni uzrok” (*causa finalis*) i starorimsko pitanje *cui bono* (za čiji interes?) rehabilitirani su za razliku od uske usredotočenosti znanosti na “djelatni uzrok” (*causa efficiens*), koja govori o tome kako postupati s materijom. Ekonomski proces uvijek generira nepovratan otpad ili zagađenje i isključuje neke buduće opcije (npr. nafta nakon što izgori). Budući da, među-

Slavoj Žižek

tim, rad i spoznaja u ekonomskom procesu omogućuju život i sve njegove mogućnosti, moramo biti brižni nadglednici, koji neprestano teže minimizirati entropiju. “Jedina moguća sloboda je da ... udruženi proizvođači racionalno reguliraju svoj metabolizam u skladu s prirodom trošeći minimum energije i na način najpodesniji za ljudsku prirodu” (*Kapital III*).

ZAKLJUČAK: radikalna demokracija

Pravo na opstanak minimiziranjem nepotrebnog ozljeđivanja naših tijela, nepotrebnog podizanja entropije i nepotrebnih prepreka slobodnom premještanju zemaljskim prostorom, sve su to “zajednička dobra” čovječanstva. Naši odgovori na sve te probleme moraju biti obrana zajedničkih dobara naspram njihovih ograđivanja, što je uvijek izvor pauperizacije. Oni “komunizmu” (More, Marx, Žižek, Badiou) mogu iznova pripisati značenje radikalnog humanizma. Kapitalizam odbacuje čovječanstvo u svim njegovim smislovima: civilizirane odnose, interese ljudi, pa čak i njihova tijela. Naše osiromašenje nije samo ekonomsko, ono se bešavno proteže na političko obesnaženje u odnosu na vlast i “religiozno” obesnaženje u odnosu na univerzum.

Usmjerenost prema maksimumu upotrebnih vrijednosti kompatibilnih s niskim rastom entropije dijagonalno je suprotna globalizaciji zasnovanoj samo stjecanju profita, kauzalno presudnoj za planetarnu ekološku katastrofu. Mi zato moramo ponovno utvrditi političko upravljanje – narodno i međunarodno – kapitalom; staromodni i potpuno zakoniti način da se time započne jest veće oporezivanje najgorih korporativnih proizvođača entropije i povrat kupovne moći srednjih i nižih klasa nižim oporezivanjem.

Istina, kapitalističke će korporacije potrošiti polovicu svojih pokvareno stečenih stotina bilijuna kako bi spriječile demokratsko upravljanje. Ogladni primjer toga je odbijanje jednostavnog i minimalnog koraka – “Tobinog poreza”, malog izlazno-ulaznog davanja na vodećim središtima deviznog tržišta, koji bi uvelike smanjio neproduktivne svakodnevne špekulacije novčanih vrijednosti i donio stotine bilijuna dolara u dobre svrhe. Drugi nužni preduvjet je napuštanje lažnog instrumenta BDP-a i preformuliranje smisla rasta u svim našim javnim statistikama. (Daly) Prema tome, naša obrana čovječanstva mora se pretočiti u društveni nadzor sredstava za opstanak odozdo, u novu vrstu politike.

Jer, posljednje, ali nikako i najmanje važno, radikalni komunistički humanizam, stavljajući naša zajednička dobra i dobra zajednice iznad profitabilnih roba, znači radikalnu demokraciju. U njoj bi proizvodnju organizirala kooperativna demokratska tijela, tako bi u svakoj radnoj jedinici radnici postali vlastiti direktorski odbor. Preinačeni bi se parlamentarni vrh, s razboritim pravom opoziva zastupnika, temeljio na izravnim “gradskim sastancima” ili vijećima odozdo, na svim posredničkim razinama, i uključivao bi ekonomska jamstva za ravnopravan pristup medijima.

Ako se profit ili višak vrijednosti – glavni uzrok rata i eksploatacije, glavni uzrok prednosti privatnoga vlasništva nad sredstvima za opstanak – može snažno suzbiti i na kraju odstraniti, državni aparat, uključujući centraliziranu policiju, neće imati razloga za postojanje.

Samo nas pristup te vrste može opskrbiti kriterijima za rješavanje postojećeg financijskog i općenito ekonomskoga sloma, jer novac i kredit su također naša zajednička dobra.

Međutim, *metode* našega rješavanja moraju se raščistiti. Dogmatsko deduciranje iz starijih pozicija često doživljava neuspjeh u vremenima ubrzanog ritma zbivanja. Marxovo nam je djelo implicitno, a ponegdje i eksplicitno, pružilo izvrstan primjer metode, npr. suprotstavljajući metamorfni fluidni model krutome (Marx, “Govor prigodom obljetnice novina *People's Paper*”). Jarnosna potraga za Jednom potpunom istinom monoteistička je i mora se odbaciti u prilog istraživanja snopova mogućnosti koje se otvaraju u kvalitativno specifičnim vremenima (Bloch). Već je kod Marxa bilo jasno da svi načini spoznavanja pretpostavljaju točku gledišta. Moramo identificirati svoja gledišta i stalno kritički provjeravati svoja i druga mišljenja. (Brecht, Lefebvre, Levins) Ispravnost neke teoretske tvrdnje ovisi o dokazivanju kako ga interpretiraju uvijek društveno-povijesne potrebe, interesi i vrijednosti onoga koji tvrdi. I dalje vrijedi da su u danim povijesnim situacijama, za dane potrebe i interese, neke tvrdnje daleko više jednake od drugih.

SUVIN, DARKO

*Od smrti u život: za poetiku
antikapitalističke alternative*

UP&UNDERGROUND

Proljeće 2010.

Listening to Saigyô

That reality
is bounded by reality
seems dubious
why should it then be
assumed
that dreams are bounded
by dreams?

Slušajući Saigyâ*

Da stvarnost
graniči samo sa
stvarnošću
čini se sumnjivim
čemu onda smatrati da
snovi
graniče samo sa snovima?

Doktrina (po Heineu)

Bubnjaru bubnjaj i straha
se mani
I poljubi Slobodu grudi
golih!
To svo je znanje, cijelo
umijeće
Sve što da želiš, sve što da
voliš.

Sikći ko zmija, kao lav riči,
Bubnjaj i budi narod iza
sna,
Korak pred četom,
umrijeti spreman,
To ti je suma umijeća i
znanja.

Dijalektika to je staroga
Karla
Sve filozofije kruna je
sveta,
Shvatih to upornim
motrenjem pomnim
A Revolucija me dirnu
jednog ljeta.

S engleskoga preveo Snježan Hasnaš

Doctrine (after Heine)

Drummer, drum on &
have no fear
and kiss the bare-breast
Liberty!
This is the whole of
science & art
The sum of all philosophy.

Drum & inveigle the
drowsy people
Send the snake's hiss &
roar of lions,
One step in front, ready to
die,
This is the sum of art &
science.

This is old Karl's dialectics
Of all philosophy it is the
Summa.
I've understood it by
steadily looking,
& meeting the
Revolution one
Summer.

Zaključno

Čak i ako se složimo da je većina onoga što sam iznio poželjna, mnogi će reći da je to nemoguće, da je to “utopija” u lošem smislu nemjesta. No, koja nam je alternativa? Utopija je također dobro mjesto – iako smo naučili da će uvijek biti sukoba oko prioriteta. Naš je izbor ili ekopolitički komunizam, “društvo u kojem je slobodan razvoj svakoga preduvjet slobodnoga razvoja svih” (Marx, *Kritika Gotskog Programa, MEW*), ili beskrajni ratovi i neobuzdano barbarstvo. Riječ je o utopiji ili propasti.

Samo se upotrebne vrijednosti mogu suprotstaviti kapitalističkoj neravnopravnoj razmjeni. To uvelike vrijedi za današnju ekonomiju, koja pretežno djeluje pomoću “mozgovnog rada” ili “intelektualne ekonomije”. Antičke oznake za te upotrebne vrijednosti bile su samilost, zgražanje i ljubav: to jest, danas, komunizam i poezija. Moramo shvatiti da za nas ne postoji poezija bez komunizma, niti komunizam bez poezije. Svi pjesnici to znaju, često u fantastičnim metamorfozama; mali je broj komunista dopustio svojoj sumnji da buja. Kad se to dvoje razdvoje, dobivamo karikature koje degradiraju potencijalni vidokrug i jednoga i drugoga.

Poezija i komunizam ne dopuštaju apriorna pravila, samo poetiku gledanja unatrag i unaprijed, pouke iz iskustva naspram stalnom vidokrugu. Projekt:

“Sav posao Čovjeka jesu Umjetnosti, i sve stvari zajedničke” (“The whole business of Man is the Arts, & all things, common”, William Blake)

* Saigyô Hôshi, aristokrat i monah, veliki japanski pjesnik tankâ (1118 - 1190)

Spomenuta djela

- Amin, Samir, *Capitalism in the Age of Globalization*, London, Zed Books, 1997.
- Anderson, Perry, *Lineages of the Absolutist State*, London, Verso, 1979.
- Ayres, R[obert] u: *Limits to the Growth Paradigm*, Centre for the Management of Environmental Resources, Working Paper 96/18/EPS, [Amsterdam], Elsevier Science, 1996.
- Badiou, Alain, *L'Hypothèse communiste*, S.I., Lignes, 2009.
- Bakhtin, M.M., *Rabelais and His World*, prev. H. Iswolsky. Cambridge MA, MIT P, 1968.
- Balibar, Etienne, *La philosophie de Marx*, Paris, La Découverte, 1993.
- Baran, Paul, and Paul Sweezy, *Monopoly Capital*, New York, Monthly R P, 1966.
- Barnett, Richard i John Cavanagh, *Global Dreams: Imperial Corporations and the New World Order*, New York, Simon & Schuster, 1994.
- Benjamin, Walter, *Gesammelte Schriften*, Frankfurt, Suhrkamp, 1980-87.
- Bloch, Ernst, *Gesamtausgabe*, 16 svezaka Frankfurt, Suhrkamp, 1959ff.
- Brecht, Bertolt, *Werke*, 33 svezaka, Berlin, Aufbau, & Frankfurt, Suhrkamp, 1988-98.
- Chossudovsky, Michel, *The Globalization of Poverty: Impacts of IMF and World Bank Reforms*, L, Zed Books, & Penang, Third World Network, 1997.
- Custers, Peter, *Questioning Globalized Militarism: Nuclear and Military Production and Critical Economy*, New Delhi, Tulika P, & London, Merlin P, 2007.
- Daly, Herman E, *Beyond Growth*, Boston, Beacon P, 1996.
- ---. *Steady-State Economics*, drugo izdanje, Washington DC/ Covelo, Island P, 1991.
- ---, and John B. Cobb, Jr. *For the Common Good*, nadopunjeno izdanje, Boston, Beacon P, 1994.
- ---, and Kenneth Townsend. *Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics*, Cambridge MA: MIT P, 1993.
- [George, Susan.] *The Lugano Report*. London, Pluto P, 1999.
- Georgescu-Roegen, Nicholas, *The Entropy Law and the Economic Process*, New York, toExcel, 1999.
- Greider, William, *One World, Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism*, New York, Simon & Schuster, 1997.
- Harvey, David, *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Oxford, Blackwell, 1996.
- ---. *The Limits to Capital*, London & New York, Verso, 1999.
- Hobsbawm, E.R., *Revolutionaries*. London, Little, Brown, 2007.
- Johnson, Chalmers, "The Economic Disaster That Is Military Keynesianism." www.mondediplo.com/2008/02/05military
- Kaldor, Mary, *New and Old Wars*, Cambridge, Polity Press, 1999.
- Kapp, Karl W, *The Social Costs of Private Enterprise*, Cambridge MA, Harvard UP, 1950 (*Soziale Kosten der Marktwirtschaft*, Frankfurt, Fischer, 1979).
- Kolko, Gabriel, *Century of War*, New York, New P, 1994.
- Lefebvre, Henri, *The Production of Space*, prev. D. Nicholson-Smith, Oxford, Blackwell 1997.
- Levins, Richard, "Ten Propositions on Science and Antiscience" u: Andrew Ross, ur., *Science Wars*. London & Durham: Duke UP, 1996, str. 180-91.
- Luxemburg, Rosa, *The Accumulation of Capital*, prev. A. Schwarzschild. New York, Modern Reader, 1968.
- Magnus, George, "Important to Curb Destructive Power of Deleveraging", *Financial Times* 30. rujana 2008.
- Marx, Karl, "Comments on the Latest Prussian Censorship Instruction", u: *The Writings of the Young Marx on Philosophy and Society*, uredili i preveli L.D. Easton and K.H. Guddat. Garden City NY, Doubleday, 1967, str. 67-92 [kao "Pruska cenzura"].
- ---. "Critique of the Gotha Program", u: *The Marx-Engels Reader*, ur. R.C. Tucker, New York: Norton, 1972, str. 383-98.
- ---. "Economic and Philosophic Manuscripts (1844)", u: *Writings*, vidi "Comments" gore, str. 283-337.
- ---. *Grundrisse*, preveo M. Nicolaus, London & New York, Penguin-Vintage, 1974.
- ---. *Das Kapital*, svesci I i III, *MEW* sv. 23 i 25. Berlin, Dietz V., 1993 i 1979.
- ---. "Speech at the Anniversary of the People's Paper", u: *The Marx-Engels Reader*, vidi "Critique" gore, str. 427-28.
- ---, i Friedrich Engels. *Werke*, [kao *MEW*] Sv. 1. Berlin, Dietz V., 1962ff.
- McMurtry, John, *The Cancer Stage of Capitalism*, London, Pluto P, 1999.
- Murphy, R. Taggart, "Bubblenomics", *New Left R.* no. 57 (2009), str. 149-60.
- Pannekoek, Anton, *Workers' Councils*, Oakland & Edinburgh, AK P, 2003.
- Pogge, Thomas, "Reframing Economic Security and Justice", u: D. Held i A. McGrew ur., *Globalization Theory*, Cambridge: Polity P, 2007, 207-24.
- Rogers, Paul, *Losing Control: Global Security in the Twenty-first Century*, drugo izdanje, London, Pluto P, 2002.
- Suvin, Darko, "Immigration in Europe Today: Apartheid or Civil Cohabitation?", *Critical Quarterly* 50, 1-2 (2008): 206-33.
- ---. "Kapitalizam znači/treba rat", u njegovom *Gdje smo? Kuda idemo?: Za političku epistemologiju spasa*, Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo, 2006, str. 115-46.
- ---. "Živi rad i rad na življenju," u njegovom *Gdje smo? Kuda idemo?* [vidi gore], str. 147-209.
- Toffler, Alvin i Heidi Toffler, *War and Anti-War*, Boston, Little, Brown, 1993.
- Turner, Graham, *The Credit Crunch*, London, Pluto P, 2008.
- Virilio, Paul, *Speed and Politics*, preveo M. Polizzotti. New York, Semiotext(e), 1977.
- Žižek, Slavoj, "How To Begin from the Beginning", *New Left R.* no. 57 (2009): 43-55.

83

SUVIN, DARKO

Od smrti u život: za poetiku
antikapitalističke alternative

UP&UNDERGROUND

Proljeće 2010.